

Nikola Adžija (1876.–1972.) — počasni konzervator za kotar Drniš i osnivač Gradskog muzeja Drniš

Nikola Adžija (1876–1972) — Honorary Conservator for the Drniš District and Founder of the Drniš City Museum

PREGLEDNI RAD
Primljen: 10. svibnja 2023.
Prihvaćen: 8. studenoga 2023.
DOI: 10.31664/zu.2023.113.06

REVIEW PAPER
Received: May 10, 2023
Accepted: November 8, 2023
DOI: 10.31664/zu.2023.113.06

APSTRAKT

Nikola Adžija (Drniš, 1876.–1972.) posljednji je izdanak obitelji Adžija koja je bila aktivni sudionik društvenoga i kulturnog života grada Drniša od kraja 19. do sredine 20. stoljeća. Igrom slučaja, u gostionici koju je držao njegov otac Damas grupa građana združila se u Društvo za pripomoć za uzgoj mladog Meštovića te je Nikola Adžija kao član društva već u mladenačkim danima postao jedan od mecena Ivana Meštovića. Od mladosti je pokazivao sklonost prema baštini, povijesti i kulturnome naslijeđu drniškoga kraja. Prikupljao je različitu etnografsku, povijesnu, knjižnu i arhivsku građu. Pratio je stanje spomeničke baštine te je upozoravao nadležne na potrebne zahvate za zaštitu od propadanja. Zasluge za aktivno djelovanje u očuvanju spomenika kulture priznate su mu 1951. kad ga je Cvito Fisković kao direktor Konzervatorskog zavoda za oblast Dalmacije imenovao počasnim konzervatorom za Kotar Drniš. Nikola Adžija zaslužan je za postavljanje javnih spomenika u Drnišu koje je izradio Ivan Meštović posredujući između Općine Drniš i umjetnika pri narudžbama. Svoje cjeloživotno prijateljstvo s umjetnikom iskoristio je i za pribavljanje Meštovićevih djela za osnivanje „spomen-galerije” u Drnišu. Naime, udobrovoljio je Meštovića da za Drniš izdvoji tridesetak svojih radova — skulptura i slika — koji su postali temelj za osnivanje Gradskog muzeja Drniš.

KLJUČNE RIJEČI

Nikola Adžija, Drniš, počasni konzervator, Gradski muzej Drniš, Zbirka Ivana Meštovića

SUMMARY

Nikola Adžija (Drniš, 1876–1972) came from a family that played a significant role in the cultural and social life of the town of Drniš at the turn of the 19th to the 20th century. After deciding to settle in Drniš, Nikola's father Damas bought a house at the entrance to the town where he ran a tavern. He married Jelena Dereta from Drniš, with whom he had two daughters and four sons. The sons passed away without offspring, and Nikola, the longest-lived among them, remained the last scion of the family. Although he never completed his law studies, from 1905, he worked for the city administration. From his youth, he actively socialized with numerous intellectuals who were connected to the Drniš region through their employment. Their gatherings often took place in his father's tavern, where the Society that started collecting charitable contributions for Ivan Meštović's education was also founded. Nikola was a member of almost all the societies established in Drniš. He was actively involved in politics, and from 1927 to 1936, he served as the municipal mayor. He maintained a good friendship with Ivan Meštović throughout his life, and based on that friendship, he asked the artist to donate works that, along with his brother Božidar's personal items, became the core collection of the Drniš City Museum, which Nikola founded in his family house in 1960.

→

Antonia Tomić

Hrvatskoj demokratskoj stranci koju je osnovao Josip Smodlaka i koja je bila svojevrsna opozicija pravašima. Nakon pobjede Hrvatske demokratske stranke na općinskim izborima 1905. Nikola je postao jedan od članova drniške općinske uprave,¹⁸ no nije poznato koliko je dugo zadržao mandat. Politička involviranost osigurala mu je radno mjesto nadomjestivši manjak obrazovanja jer započeti studij prava nikad nije dovršio. Nakon Prvoga svjetskog rata 1918. kao nositelj lokalne vlasti ustrojen je Odbor Narodnoga vijeće u kojem je Nikola obnašao ulogu tajnika, a brat Božidar odbornika.¹⁹ Nikola je ujedno bio povjerenik za prehranu i poljoprivredu, a Božidar za socijalnu skrb.²⁰ Na izborima održanima 1927. Nikola je izabran za načelnik Općine Drniš, a na čelu grada bio je i sljedeće godine, kad je uvedena šestosiječanjska diktatura koju je pozdravio riječima: „Građani! Nj. Veličanstvo naš općeljubljeni Kralj svojim zadnjim državničkim aktom prekinuo je sve plemenske pozadina te je našoj miloj domovini dao ime za koje se naš narod u najtežim danima borio: Jugoslavija, koje simbolizira naše jedinstvo!”²¹ Premda je nakon uvođenja diktature pokušao dati ostavku, vijećnici su ga nagovorili da ostane. Ponovno je izabran i na sljedećim izborima održanima 1933. te je dužnost načelnika obnašao do 1936.²² Nakon što mu je završio mandat na čelu grada, ostao je u bliskoj suradnji s gradskom upravom.

Nikola Adžija, 1968. godine, u muzeju u Drnišu.

Nikola Adžija sebi je namijenio određenu ulogu kroničara te je revno vodio dnevničke bilješke, čuvao pisma te prikupljao arhivsku građu vezanu uz drniški kraj. Nažalost, znatan dio građe uništen je u požaru koji je buknuo u noći s 26. na 27. ožujka 1940. u kojem mu je izgorjela biblioteka.²³ Dio građe kasnijega datuma nastanka sačuvan je u arhivu Gradskog muzeja Drniš. Sačuvanu je građu prorijedio i Domovinski rat, no ostalo je nekoliko svezaka dnevničkih bilješki te brojna pisma i nešto arhivske građe. Dnevničke zapise nastale između 1941. i 1950. za objavu je priredio Petar Škarica,²⁴ a sačuvano je još nekoliko rukopisnih dnevnika iz 60-ih i s početka 70-ih godina 20. stoljeća. U dnevničkim zabilješkama rijetko se dotiče članova obitelji, svoje konzervatorske uloge te komunikacije s Ivanom Meštrovićem. Pisana korespondencija sa suvremenicima iz muzejskog arhiva pokazala se kao mnogo informativniji izvor za utvrđivanje Nikoline uloge u brizi za kulturnu baštinu drniškoga kraja te za rasvjetljavanje okolnosti oko osnivanja Gradskog muzeja Drniš. Zanimljivo je da je Nikola pri strojnom pisanju radio duplikate pisama pa je u muzejskom arhivu sačuvano i nekoliko pisama kojima je on sam autor. U onodobnoj publicistici Nikola je rado dijelio svoja sjećanja o otkriću umjetničkog talenta otavičkog dječarca, često je pritom prenaglašavao vlastitu ulogu,²⁵ no ipak je Meštrović cijeloga života prema njemu gajio duboku zahvalnost i poštovanje.

Svoju namjeru da pripremi cjelovit pregled povijesti Drniša zabilježio je i u dnevniku 25. kolovoza 1950.; budući da posjeduje opsežnu dokumentaciju, odlučio je poraditi na njezinu objedinjavanju u jedinstveno djelo.²⁶ Osim što je prikupljao arhivsku građu, njegovo imenovanje počasnim konzervatorom za Kotar Drniš upućuje na to da je redovito izvještavao tadašnji Konzervatorski zavod za oblast Dalmacije

Sl. / Fig. 2 Nikola Adžija pozira uz bistu brata Božidara, 1968. Fototeka GMD / Nikola Adžija posing next to the bust of his brother Božidar, 1968. Photo archive of the Drniš City Museum

↑

- 16 Kečkemet, „Nikola Adžija”.
- 17 Svojim su priložima sudjelovali u gradnji Doma Dr. Ante Starčevića u Zagrebu otvorenoga 1895., a njihova imena zabilježena su na čestitkama imendana istaknutim članovima stranke Jurju Biankiniju i Anti Starčeviću, vidi: Čavka (ur.), *Povijest drniške krajine*, 317–318, 320–321.
- 18 Kao glasilo Hrvatske demokratske stranke u Splitu je pokrenut list *Sloboda* u čijem su uređivanju sudjelovali članovi stranke. U listu se izvještavalo i o izbornim rezultatima, vidi: N. N. „Članovi stranke i pokretači lista”, i; N. N. „Glasovi iz pokrajine”.
- 19 Čavka (ur.), *Povijest drniške krajine*, 343.
- 20 Gaurina, *Odbor Narodnog vijeća Drniš*, 4.
- 21 Čavka (ur.), *Povijest drniške krajine*, 495–499.
- 22 *Isto*, 454–456, 505–509.
- 23 *Isto*, 518.
- 24 *Adžija, Dnevnik 1941.–1950.*
- 25 Adžija, „Kako je otkriven talent našeg velikog Ivana Meštrovića, koji danas, 15. avgusta, navršuje 50 godina svog života”, 12; Adžija, „Kako je 1901. otkriven vanredni talent čobančeta I. Meštrovića iz Otavica”, 6; Adžija, „Kako sam otkrio Meštrovića”, 2–3; Adžija, „Ivan Meštrović. Uz 55-godišnjicu umjetničkog života”, 5; Adžija, „Sjećanja Nikole Adžije na velikog kipara”, 3; Adžija, „Što kaže barba Nine o ‘Čudu od Vlaja’”, 2.
- 26 Osim što je odlučio sam početi pisati o povijesti Drniša na temelju prikupljene građe, zapisao je da je i nastavniku Mati Božičeviću *lanjske godine* dao podatke o drniškoj prošlosti, vidi: Adžija, *Dnevnik 1941.–1950.*, 368. Božičevićev rad o Drnišu objavljen je desetak godina kasnije, vidi: Božičević, „Naši ljudi i krajevi: drniška komuna”, 11–14.

NIKOLA ADŽIJA (1876.–1972.) — POČASNI KONZERVATOR ZA KOTAR DRNIŠ I OSNIVAČ GRADSKOG MUZEJA DRNIŠ

NIKOLA ADŽIJA (1876–1972) — HONORARY CONSERVATOR FOR THE DRNIŠ DISTRICT AND FOUNDER OF THE DRNIŠ CITY MUSEUM

- 1 Adžija, *Dnevnik 1941.–1950.*, 319–320.
- 2 Adžija, *Dnevnik 1941.–1950.*, 319–320.
- 3 Nije najjasnije jesu li Nikola i Ivan ikada formalno ostvarili kumstvo, no u arhivu GMD-a sačuvano je umjetnikovo pismo u kojem Nikoli čestita na ženidbi i ispričava se što mu prethodno nije odgovorio na upit o kumstvu te zaključuje „Ako si me i pored toga smatrao za kuma priznam.” (GMD-ZIM Pismo Ivana Meštrovića upućeno Nikoli Adžiji 27. lipnja 1932., inv. br. GMD 83). Kumovi na vjenčanju na poslijetku su mu bili Roko Stojanov i Joko Živković (MUD: Knjiga vjenčanih 1922.–1933.). Osim toga, u pismima u kojima se osvrće na sudbinu Božidara Adžije Meštrović ga oslovljava kao „kuma”, međutim nije pronađen podatak je li ih vezala ijedna vrsta formalnog kumstva (GMD-ZIM Pismo Ivana Meštrovića upućeno Nikoli Adžiji 27. srpnja 1948., inv. br. GMD 60; GMD-ZIM Pismo Ivana Meštrovića upućeno Nikoli Adžiji 24. svibnja 1949., inv. br. GMD 62).
- 4 Okolnosti pribavljanja kipa *Gospe Petropoljke* za Drniš i izvedbe u trajnom materijalu Nikola Adžija detaljno je razložio u: GMD-ANA, Dopis Nikole Adžije upućen Narodnom odboru Kotara Split 1963. (prijepis Dopisa upućenoga NO-u Općine Drniš 16. studenoga 1963.).
- 5 GMD-ZIM, Pismo Ivana Meštrovića upućeno Nikoli Adžiji 23. lipnja 1956., inv. br. GMD 70.
- 6 Adžija, *Dnevnik 1941.–1950.*, 319–320.
- 7 Adžija, *Dnevnik 1941.–1950.*, 319–320.
- 8 Adžija, *Dnevnik 1941.–1950.*, 319–320.
- 9 Adžija, *Dnevnik 1941.–1950.*, 319–320.
- 10 Adžija, *Dnevnik 1941.–1950.*, 319–320.
- 11 Adžija, *Dnevnik 1941.–1950.*, 319–320.
- 12 Adžija, *Dnevnik 1941.–1950.*, 319–320.
- 13 Adžija, *Dnevnik 1941.–1950.*, 319–320.
- 14 Adžija, *Dnevnik 1941.–1950.*, 319–320.
- 15 Adžija, *Dnevnik 1941.–1950.*, 319–320.
- 16 Adžija, *Dnevnik 1941.–1950.*, 319–320.
- 17 Dio izvještaja iz 1952. o urušenoj kupoli na crkvi sv. Ante u Drnišu i procjeni troškova obnove (GMD-ANA, Izvještaj konzervatora kotara Drniš, 1952.); prijedlozi za zaštitu Roškog slapa na Krki (GMD-ANA, Dopis Konzervatorskom zavodu Splitu / Predmet: Roški slap na Krki — prijedlog zaštite, Drniš 22. srpnja 1953.); ukazivanje na potrebu za dovršavanjem dekoracija na kupoli Meštrovićeva mauzoleja (GMD-ANA, Duplikat dopisa Nikole Adžije upućen Konzervatorskom zavodu Hrvatske za Dalmaciju – Split, Drniš, 15. svibnja 1959.); Obavijest o dopremanju fontane *Vrelo života* (GMD-ANA, rukopisni dopis Konzeratorskom zavodu, Drniš, 26. siječnja 1956.).
- 18 Dogovori o konzervatorskim zahvatima na utvrdi Ključici (GMD-ANA, Dopis Nikole Adžije upućen Konzervatorskom zavodu za Dalmaciju, Drniš, 23. ožujka 1963.; Dopis Nikole Adžije upućen KZ-u, Drniš, 10. kolovoza 1963.; Dopis Nikole Adžije upućen KZ-u, Drniš, 30. kolovoza 1963.); dopremanje panela za kupolu mauzoleja obitelji Meštrović (GMD-ANA, Dopis Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture Split, Drniš 15. travnja 1968.); radovi na minaretu (GMD-ANA, Dopis Nikole Adžije upućen Konzervatorskom zavodu za Dalmaciju, Drniš, 16. srpnja 1970.).
- 19 Adžija, *Dnevnik 1941.–1950.*, 319–320.
- 20 Nije najjasnije jesu li Nikola i Ivan ikada formalno ostvarili kumstvo, no u arhivu GMD-a sačuvano je umjetnikovo pismo u kojem Nikoli čestita na ženidbi i ispričava se što mu prethodno nije odgovorio na upit o kumstvu te zaključuje „Ako si me i pored toga smatrao za kuma priznam.” (GMD-ZIM Pismo Ivana Meštrovića upućeno Nikoli Adžiji 27. lipnja 1932., inv. br. GMD 83). Kumovi na vjenčanju na poslijetku su mu bili Roko Stojanov i Joko Živković (MUD: Knjiga vjenčanih 1922.–1933.). Osim toga, u pismima u kojima se osvrće na sudbinu Božidara Adžije Meštrović ga oslovljava kao „kuma”, međutim nije pronađen podatak je li ih vezala ijedna vrsta formalnog kumstva (GMD-ZIM Pismo Ivana Meštrovića upućeno Nikoli Adžiji 27. srpnja 1948., inv. br. GMD 60; GMD-ZIM Pismo Ivana Meštrovića upućeno Nikoli Adžiji 24. svibnja 1949., inv. br. GMD 62).
- 21 Adžija, *Dnevnik 1941.–1950.*, 319–320.
- 22 Adžija, *Dnevnik 1941.–1950.*, 319–320.
- 23 Adžija, *Dnevnik 1941.–1950.*, 319–320.
- 24 Adžija, *Dnevnik 1941.–1950.*, 319–320.
- 25 Adžija, *Dnevnik 1941.–1950.*, 319–320.
- 26 Adžija, *Dnevnik 1941.–1950.*, 319–320.
- 27 GMD-ANA, Pismo Nike Dubokovića upućeno Nikoli Adžiji, Jelsa, 24. travnja 1951.
- 28 GMD-ANA, Pismo Cvite Fiskovića upućeno Nikoli Adžiji, Split, 16. svibnja 1951.
- 29 Počasnim konzervatorima najčešće su imenovani lokalni ljubitelji starina, rad su obavljali besplatno, a jednom godišnje od Ministarstva bi dobili novčanu nagradu za kancelarijske troškove. Na popisu nagrađenih Nikola Adžija spominje se 1954., vidi: Šuštić, *Djelovanje Cvita Fiskovića na zaštiti i restauraciji povijesnoga slikarstva i skulpture na hrvatskoj obali*, 69–72.
- 30 Dio izvještaja iz 1952. o urušenoj kupoli na crkvi sv. Ante u Drnišu i procjeni troškova obnove (GMD-ANA, Izvještaj konzervatora kotara Drniš, 1952.); prijedlozi za zaštitu Roškog slapa na Krki (GMD-ANA, Dopis Konzervatorskom zavodu Splitu / Predmet: Roški slap na Krki — prijedlog zaštite, Drniš 22. srpnja 1953.); ukazivanje na potrebu za dovršavanjem dekoracija na kupoli Meštrovićeva mauzoleja (GMD-ANA, Duplikat dopisa Nikole Adžije upućen Konzervatorskom zavodu Hrvatske za Dalmaciju – Split, Drniš, 15. svibnja 1959.); Obavijest o dopremanju fontane *Vrelo života* (GMD-ANA, rukopisni dopis Konzeratorskom zavodu, Drniš, 26. siječnja 1956.).
- 31 Dogovori o konzervatorskim zahvatima na utvrdi Ključici (GMD-ANA, Dopis Nikole Adžije upućen Konzervatorskom zavodu za Dalmaciju, Drniš, 23. ožujka 1963.; Dopis Nikole Adžije upućen KZ-u, Drniš, 10. kolovoza 1963.; Dopis Nikole Adžije upućen KZ-u, Drniš, 30. kolovoza 1963.); dopremanje panela za kupolu mauzoleja obitelji Meštrović (GMD-ANA, Dopis Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture Split, Drniš 15. travnja 1968.); radovi na minaretu (GMD-ANA, Dopis Nikole Adžije upućen Konzervatorskom zavodu za Dalmaciju, Drniš, 16. srpnja 1970.).
- 32 Adžija, *Dnevnik 1941.–1950.*, 319–320.
- 33 Nije najjasnije jesu li Nikola i Ivan ikada formalno ostvarili kumstvo, no u arhivu GMD-a sačuvano je umjetnikovo pismo u kojem Nikoli čestita na ženidbi i ispričava se što mu prethodno nije odgovorio na upit o kumstvu te zaključuje „Ako si me i pored toga smatrao za kuma priznam.” (GMD-ZIM Pismo Ivana Meštrovića upućeno Nikoli Adžiji 27. lipnja 1932., inv. br. GMD 83). Kumovi na vjenčanju na poslijetku su mu bili Roko Stojanov i Joko Živković (MUD: Knjiga vjenčanih 1922.–1933.). Osim toga, u pismima u kojima se osvrće na sudbinu Božidara Adžije Meštrović ga oslovljava kao „kuma”, međutim nije pronađen podatak je li ih vezala ijedna vrsta formalnog kumstva (GMD-ZIM Pismo Ivana Meštrovića upućeno Nikoli Adžiji 27. srpnja 1948., inv. br. GMD 60; GMD-ZIM Pismo Ivana Meštrovića upućeno Nikoli Adžiji 24. svibnja 1949., inv. br. GMD 62).
- 34 Okolnosti pribavljanja kipa *Gospe Petropoljke* za Drniš i izvedbe u trajnom materijalu Nikola Adžija detaljno je razložio u: GMD-ANA, Dopis Nikole Adžije upućen Narodnom odboru Kotara Split 1963. (prijepis Dopisa upućenoga NO-u Općine Drniš 16. studenoga 1963.).
- 35 GMD-ZIM, Pismo Ivana Meštrovića upućeno Nikoli Adžiji 23. lipnja 1956., inv. br. GMD 70.

u Splitu o stanju drniške spomeničke baštine. Niko Duboković u pismu pisanome 24. travnja 1951. obavještava Nikolu Adžiju da mu Cvito Fisković kao Direktor konzervatorskoga zavoda želi ponuditi dužnost počasnog konzervatora te da mu javi na adresu priloženu u nastavku pisma je li voljan prihvatiti ulogu.²⁷ Nakon što je N. Duboković prenio Cviti Fiskoviću da je Nikola Adžija zainteresiran, Adžiji je potom Cvito Fisković uputio molbu da svoj pristanak potvrdi pismeno kako bi se postupak imenovanja uputio u službenu proceduru pri Ministarstvu.²⁸ Naime, nakon što je 1946., gotovo neposredno nakon Drugoga svjetskog rata, Cvito Fisković preuzeo ulogu direktora Konzervatorskog zavoda za Dalmaciju, inicirao je angažiranje počasnih konzervatora diljem Dalmacije kako bi tako decentralizirao djelovanje Zavoda smještenu u Splitu te se lakše brinuo o cijelom prostoru.²⁹ Nikola je ozbiljno shvatio svoju ulogu te je marljivo pisao izvješća,³⁰ a kad su se provodili restauratorsko-konzervatorski zahvati, aktivno je pratio provedbu.³¹ Prethodno je spomenuto da započeti pravni studij nikada nije dovršio, a nije imao ni formalno obrazovanje na području humanističkih znanosti, no to je zdušno nadoknađivao brigom za baštinu trudeći se da nadležne instancije dobiju informaciju o stanju kulturnih dobara te potičući ih na poduzimanje aktivnih mjera zaštite u slučajevima u kojima je smatrao da treba poraditi na očuvanju pojedinog dobra.

Nakon Drugoga svjetskog rata gradska vlast odlučila je ukloniti s općinske zgrade grb s prikazom sv. Roka koji je 1911. izradio Ivan Meštrović. Nikola Adžija spasio je grb od uništenja zatraživši dozvolu da ga smjesti u svoj dom.³² Premda su gradski čelnici prvo Meštrovićevo djelo naručeno za Drniš beskompromisno uklonili iz javnog prostora, Nikola Adžija tijekom 50-ih godina svojom je nepokolebljivom ustrajnošću uspio posredovati pri narudžbi nekoliko novih djela od svojega prijatelja i kuma³³ Ivana Meštrovića. Budući da se u to vrijeme sagradila nova bolnička zgrada, za nju je Meštrović izradio skulpturu *Majka s djetetom* (1959.), a za Dom kulture koji se počeo graditi izradio je reljef *Orači* (1956.). Korespondencija između umjetnika i Nikole Adžije razotkrila je da je Nikola prvotno samoinicijativno od Meštrovića tražio da za Općinu pošalje *Gospu Petropoljku* (1947.), bez prethodnoga dogovora s Općinom, pa kad je pristigao gipsani model, Općina nije bila voljna financirati izvedbu u trajnome materijalu. Nikola se pak snašao pa je uspio dogovoriti sa župom da osigura sredstva za klesanje u kamenu te da se djelo postavi na glavni oltar župne crkve Gospe od Ružarija. Kroz to vrijeme su i u Općini promijenili mišljenje te su odlučili izdvojiti novac za lijevanje brončane skulpture za postavljanje ispred bolnice, ali se Meštroviću nije svidjela ideja da se na tako maloj udaljenosti nalaze dvije iste skulpture, stoga je odlučio za bolnicu izraditi novo djelo.³⁴ Na sličan je način Nikola dobio i umjetnikov *Autoportret* (1956.), predstavivši to kao želju Općine, no umjetnik, svjestan pravoga stanja stvari, poslao mu je svoj autoportret uz napomenu da djelo zadrži kod sebe.³⁵ Nikola je za sebe zatražio još dvije biste — svoj portret i portret brata Božidara (Sl. 2). Tijekom 1956. u Drniš su pristigli gipsani modeli *Gospe Petropoljke* (1947.), reljefa *Orači* (1956.),

Autoportret (1956.) i bista Nikole Adžije (1956.). Bista Božidara Adžije (1959.) i *Majka s djetetom* (1959.) dopremljeni su 1959.³⁶ Gipsani modeli postali su dio budućeg muzeja u sklopu Zbirke Ivana Meštrovića, a primjerci u bronci i kamenu postavljeni su na predviđena mjesta.³⁷

Preko Nikole su išli i dogovori za otkup fontane *Vrelo života* (1906.) od bečke obitelji Wittgenstein 1955. Nakon što je djelo dopremljeno u Drniš, za potrebe njegovog smještaja izgrađeno je monumentalno stubište u gradskom parku prema nacrtu Slavka Mihoka³⁸ *Vrelo života* svečano je otkriveno 25. kolovoza 1957. uz brojne uzvanike i zainteresirane građane (Sl. 3).

Nikola Adžija odigrao je ključnu ulogu pri osnivanju muzeja u Drnišu, a ideja se rodila šest godina prije službenoga osnutka. *Post scriptum* pisma koje je Niko Duboković uputio svojem prijatelju Adžiji početkom 1954. otkriva da je ideja o stvaranju muzeja potekla od narodnog zastupnika i svojedobnog tajnika drniškog Kotara Mije Leme.³⁹ Budući da tada dogovori s Ivanom Meštrovićem o donaciji njegovih djela nisu još bili ni u začetku, Mijo Lemo zasigurno nije imao u vidu njegovu umjetničku zbirku,⁴⁰ već predmete vezane uz drnišku prošlost te osobne stvari narodnoga heroja Božidara Adžije.⁴¹ Nikola je ideju o muzeju dalje razradio i došao na zamisao da se obrati Ivanu Meštroviću da mu pomogne u ostvarenju planova. Krajem 50-ih godina obojica su već bili u poodmakloj životnoj dobi, Nikola je vjerojatno procijenio da je krajnje vrijeme da od dugogodišnjeg prijatelja zatraži da iz svoje bogate ostavštine izdvoji djela za rodni kraj. U prvi mah Adžijina ideja nije pala na plodno tlo, o tome svjedoči Meštrovićevo pismo poslano u lipnju 1958.:

*Tvoja namisao o nekom mome „muzeju”, ne može se krstiti senilnom, ali svakako fantastičnom radi pomanjkanja tkiva za takovo ćebe i mogućnosti da se istka. Eto biti ćeš, bolan čuo, da sam pred više godina poklonio svoju kuću i atelje u Zagrebu u kojoj se je našlo mnogo stvari i Republika je preuzela odgovornost da to sve bude jedan muzej, i da bude održavan decentno i u redu. Medjutim o tome nema govora, osim da se tu i tamo u novinama čita, po koji redak u kome se spominje „Galerija”. U stvari je kuća jedna pohabana podrtina, a „Galerija” stan nekog druškana koga sam nekada bio uzeo za slugu u Modernoj Galeriji. a sada je on mjerodavni faktor i nastanio svoju užu i širu porodicu, zeta i unučad, i gospodare i rade prema svome nahodjenju. Možeš misliti poslije navedenog iskustva, kako sam se nasmijao tvojoj ideji o nekom novom muzeju kojih stvari, u svome rodnome starom kraju.*⁴²

Međutim, ključnu je ulogu odigrala Ivanova supruga Olga, koja je nagovorila svojega supruga da ipak podrži Nikolu u njegovim nastojanjima. Dva mjeseca nakon prvotne odbijenice Meštrović piše Adžiji da je promijenio mišljenje te navodi koje je sve korake potrebno poduzeti da bi se njegova ideja mogla provesti u djelo:

Sl. / Fig. 3 Otkrivanje fontane „Vrelo života” u drniškome parku 1957. Nevenka Bezić drži govor, na lijevoj strani stoji Meštrovićev sin Tvrtko sa suprugom Terezijom, a Nikola Adžija sjedi. Fototeka GMD / The unveiling of the ‘Fountain of Life’ in the Drniš park in 1957. Nevenka Bezić is giving a speech; on the left side stands Meštrović’s son Tvrtko with his wife Terezija, and Nikola Adžija is sitting. Photo archive of the Drniš City Museum

Sl. / Fig. 4 Ivan Meštrović u posljednjem posjetu Drnišu s gradskim predstavnicima i Nikolom Adžija u pozadini, 1959. Fototeka GMD / Ivan Meštrović during his last visit to Drniš with town representatives and Nikola Adžija in the background, 1959. Photo archive of the Drniš City Museum

↑

36

GMD-ZIM, Pismo Ivana Meštrovića upućeno Nikoli Adžiji 12. lipnja 1959., inv. br. GMD 78.

37

Gospa Petropoljka isklesana u kamenu postavljena je 1961. na glavni oltar župne crkve, *Majka s djetetom* izlivena u bronci postavljena je 1966., a kameni reljef *Orači* na zid stubišta prema Domu kulture tek 1983. Biste braće Adžija ostale su u muzeju.

38

Detaljno o fontani u: Tomić, „Vrelo života Ivana Meštrovića od vremena nastanka do danas”, 221–240.

39

„P.S. Ispričao sam Vam hvalevrijednu namisao Lema glede muzeja u Drnišu. Kad bi i Vi na tome uznastojali bilo bi svrsihodno.”, u: GMD-ANA, Pismo Nike Dubokovića upućeno Nikoli Adžiji, Drniš, 8. siječnja 1954. Niko Duboković bio je suprug Jasne Skelin, stoga ne čudi da je kao mjesto pisanja pisma naveden Drniš jer su supružnici često boravili u Drnišu i na Roškom slapu.

40

U prilog toj tvrdnji ide i dnevnička bilješka Nikole Adžije u kojoj navodi da je M. Lemo bio jedan od najglasnijih zagovornika uklanjanja grba Općine Drniš s prikazom sv. Roka, isključivo zato što komunističkoj vlasti nije odgovaralo da na općinskoj zgradi stoji prikaz sveca. Vidi: Adžija, *Dnevnik 1941.–1950.*, 330.

41

Kao član Saveza ratnih boraca, Mijo Lemo 1950. razgovarao je s Nikolom Adžijom o postavljanju spomen-ploče Božidar na njihovoj rodnoj kući, vidi: Adžija, *Dnevnik 1941.–1950.*, 366–367.

42

GMD-ZIM, Pismo Ivana Meštrovića upućeno Nikoli Adžiji 19. lipnja 1958., inv. br. GMD 74.

43

GMD-ZIM, Pismo Ivana Meštrovića upućeno Nikoli Adžiji 28. kolovoza 1958., inv. br. GMD 75.

44

GMD-ZIM, Pismo Ivana Meštrovića upućeno Nikoli Adžiji 31. listopada 1958., inv. br. GMD 76

45

Opširnije o boravku u: Kečkemet, *Život Ivana Meštrovića (1883.–1962.–2002.)*, 2. sv., 452–465.

46

T(omić), „Meštrović posjetio Otavice i Drniš”, 2.

47

(J), „Meštrovićev posjet rodnom kraju: Novi pokloni Drnišu”, 4.

48

Datum osnutka zabilježen je u: GMD-ANA, Rješenju o nastavku rada muzeja, br.: P. S. 2049/1-62, Drniš, 7. travnja 1962.

49

GMD-ANA, Pismo Petra Meštrovića upućeno Nikoli Adžiji, South Bend, 26. prosinca 1960.

50

GMD-ZIM, Pismo Ivana Meštrovića upućeno Nikoli Adžiji, 2. veljače 1961., inv. br. GMD 82.

51

GMD-ANA, Pismo Nikole Adžije upućeno Cviti Fiskoviću (Veleučeni gosp. Doktore!), Drniš, 15. prosinca 1967., duplikat; Pismo Nikole Adžije upućeno Vesni Barbić, Drniš, 15. prosinca 1967.; Pismo Nikole Adžije upućeno Vesni Barbić, Drniš, 15. srpnja 1970.

52

GMD-ANA, Pismo Cvita Fiskovića upućeno Nikoli Adžiji, Split, 11. prosinca 1967.

53

GMD-ANA, Pismo Vesne Barbić upućeno Nikoli Adžiji, Zagreb, 21. prosinca 1967.; Pismo Vesne Barbić upućeno Nikoli Adžiji, Zagreb, 30. lipnja 1970.

54

GMD-ANA, Pisma Nikole Adžije upućena Olgi Meštrović, Drniš 18. kolovoza 1964.; Drniš 15. lipnja 1965.; 5. svibnja 1969. / Pisma Olge Meštrović upućena Nikoli Adžiji 6. listopada 1964.; 20. siječnja 1965.; 24. veljače 1965.; 23. lipnja 1965.; 6. studenoga 1965.; 2. travnja 1966.; 21. svibnja 1969.

*Vracajuci se na tvoju fantasticnu ideju o nekoj malo- loj zbirci mojih sitnijih radova zena me gura da ti u tome nastojanju pomognem pa ma kako ispaao skroman konacni rezultat. Naci ce se nesto izmjedju mojih nepoklonjenih stvari u Zagrebu, a nesto i ovdje za tu svrhu. Pitanje ce biti jedino oko transporta no ni to ne ce biti Bog zna sta, i o tome potom. Ja bi ti savjetovao da nastojis pronaci koje kuda po koju od mojih ranijih stvari po gotovo onih iz djetinjstva , nu tu se pazi da ti ne podmetnu koji falsifikat. Osim toga bilo bi dobro da mi posaljes broj i dimenzije soba u koje bi to zelio smjestiti da mogu znati koje velicine stvari mogu doci u obzir. Dakle ova stvar ce se moci uputiti i mozda izvesti ako obojica budemo jos koju godinu na zivotu.*⁴³

Krajem 1958. Ivan Meštrović već je počeo planirati svoj dolazak u domovinu te piše N. Adžiji da će konačan izbor predmeta napraviti kad dođe i kad uspije pregledati što bi mogao izdvojiti iz splitskih i zagrebačkih spremišta.⁴⁴

U srpnju 1959. Meštrović je nakon dugo vremena doputovao u Hrvatsku, a boravak je potrajao od 3. srpnja do 24. kolovoza.⁴⁵ Tijekom srpnja pretežno je boravio Zagrebu i tada je u atelijeru odabrao djela za slanje u Drniš. Kolovoz je proveo u Splitu, a iz Splita je 13. kolovoza posjetio rodne Otavice i Drniš proboravivši tamo tek jedan dan (Sl. 4).⁴⁶ Novinarima je tom prilikom najavio osnivanje galerije njegovih djela u Drnišu.⁴⁷ Muzej je službeno osnovan 2. srpnja 1960.⁴⁸ Međutim, Nikola nije stao sa svojim potraživanjima nakon što je od Ivana Meštrovića primio donaciju. O njegovoj nezasitnosti svjedoče i pisma Meštrovićeve mladeg brata Petra koji pripominje da je već priličan broj djela izdvojen za Drniš i da bi se trebao suzdržati od novih potraživanja ponaviše zbog Ivanova narušena zdravlja.⁴⁹

Ni sam Ivan nije gledao blagonaklono na njegova traženja, zaključivši da je najbolje da tu temu više ne spominju jer je ionako većinu najboljih stvari poklonio narodu, a dio toga ipak treba ostaviti svojoj djeci kad su mu već nekretnine konfiscirane.⁵⁰

Nakon smrti Ivana Meštrovića Nikola Adžija nastavio je potraživati još djela od umjetnikovih nasljednika te od nadležnih osoba u ustanovama zaduženima za brigu o kulturnoj baštini i Meštrovićeveu naslijeđu.⁵¹ Pisma iz 60-ih godina koja je Nikola primio od Cvite Fiskovića, koji je tada obnašao dužnost direktora Restauratorskoga zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu,⁵² potom Vesne Barbić kao kustosice Atelijera Meštrović u Zagrebu⁵³ te umjetnikove supruge Olge Meštrović⁵⁴ (Sl. 5) svjedoče da je od svih njih potraživao još djela za svoj muzej u Drnišu. Odgovori koji su pristizali uglavnom su bili neodređeni, često uz napomenu da takve odluke ne mogu donositi samostalno. Vjerojatno je razlog njihove obzirnosti prema Nikolinim pretjeranim zahtjevima bila njegova poodmakla dob, njegove velike zasluge u zaštiti kulturne baštine te kiranju gradskih kulturnih sadržaja, ali osim toga i činjenica da je bio brat jugoslavenskoga narodnog heroja Božidara Adžije.

Uz sve svoje velike zasluge, Nikola je ostao najpoznatiji po svojoj ulozi u otkriću talenta Ivana Meštrovića jer je iznimno rado novinarima prepričavao svoja sjećanja na Meštrovićeve početke, često preuveličavajući vlastitu ulogu (Sl. 6).⁵⁵ Međutim, neosporna je njegova iznimna uloga u oblikovanju kulturnoga identiteta grada Drniša. Svojim je zaposlenjem bio vezan uz gradsku upravu, premda započeti pravni fakultet nije nikada dovršio. No osim toga svoju veliku ljubav prema baštini, spomeničkom naslijeđu i kolekcionarstvu pretvorio je u životni poziv, a manjak obrazovanja nadoknađivao u druženjima s intelektualcima iz različitih područja.⁵⁶ Bio je stalna veza između Ivana Meštrovića i njegove obitelji i rodbine te je vodio brigu o crkvi Presvetoga Otkupitelja, odnosno grobnici obitelji Meštrović u Otavicama. Svoje cjeloživotno prijateljstvo s Ivanom Meštrovićem iskoristio je za priskrbljivanje javnih spomenika za Drniš te fonda djela koja su postala temelj za osnivanje muzeja. Osnovavši muzej u svojem obiteljskome domu koji je zajedno sa svom građom oporučno ostavio gradu Drnišu utemeljio je novu gradsku kulturnu ustanovu, a Ivanu Meštroviću osigurao trajnu memoriju u njegovu zavičaju.

Sl. / Fig. 5 Olga Meštrović i Nikola Adžija u Otavicama, 1967. Fototeka GMD / Olga Meštrović and Nikola Adžija in Otavice, 1967. Photo archive of the Drniš City Museum

↑

Sl. / Fig. 6 Nikola Adžija u dvorištu svoje kuće priča djeci o početku Drniša, o Meštroviću i B. Adžiji, 1966. Fototeka GMD / Nikola Adžija in the yard of his house telling children about the beginnings of Drniš, about Meštrović, and B. Adžija, 1966. Photo archive of the Drniš City Museum

↑

55 Adžija (Z), „Sjećanja Nikole Adžije na velikog kipara”, 3; Grubač, „Razgovor s Nikolom Adžijom: Čovjek koji je otkrio Meštrovića”, 4; G(rubač), „Meštrovićev mecena”, 15 (isječak sačuvan u Arhivu GMD); Šerić, „Pomagao sam Meštrovića”, 4.

56

Među njima su bili umirovljeni vojni kapetan Šime Grubišić, odvjetnik Roko Stojanov, inženjer Kažimir Grochowalski, supružnici Viktor i Marija Procinkijević, liječnik i književnik Filip Davidović Marušić, slovenski filolog Matija Murko, povjesnik i počasni konzervator Niko Dubokoviće Nadalini.

POPIS LITERATURE / BIBLIOGRAPHY

Adžija, Nikola. *Dnevnik 1941.–1950.*, Petar Škarica (pr.), Drniš: Ogranak Matice hrvatske Drniš, 2005.

Adžija, Nikola. „Kako je otkriven talent našeg velikog Ivana Meštrovića, koji danas, 15. avgusta, navršuje 50 godina svog života” (priopćio Hrvoje Mudornja). *Novosti*, 27, 15. kolovoza 1933., 12.

Adžija, Nikola. „Kako je 1901. otkriven vanredni talent čobančeta I. Meštrovića iz Otavica”. *Vjesnik u srijedu*, 2274(15), Zagreb, 6. kolovoza 1952., 6.

Adžija, Nikola. „Kako sam otkrio Meštrovića” (priopćio Ivo Just). *Globus*, 237, Zagreb, 26. rujna 1958., 2–3.

Adžija, Nikola. „Ivan Meštrović. Uz 55-godišnjicu umjetničkog života”. *Šibenski list*, 329, Šibenik, 1. siječnja 1959., 5.

Adžija, Nikola. (Z) „Sjećanja Nikole Adžije na velikog kipara”. *Šibenski list*, 360, Šibenik, 5. kolovoza 1959., 3.

Adžija, Nikola. „Što kaže barba Nine o "Čudu od Vlaja”” (priopćio Josip Zagorac. *Telegram*, 49, Zagreb, 31. ožujka 1961., 2.

Božičević, Mato. „Naši ljudi i krajevi: drniška komuna”, *Sloga – časopis za narodno prosvjećenje*, br. 4 (1961): 11–14.

„Božidar Adžija”, 24–26. U: *Hrvatski biografski leksikon*, 1. sv., (gl. ur.) Nikica Kolumbić, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1983.

Čavka, Ante (ur.). *Povijest drniške krajine*, Split: vlastita naklada, 1995.

Gaurina, Davor. *Odbor Narodnog vijeća Drniš*, Drniš: Gradski muzej Drniš, 2015.,

Gaurina, Davor. *Povijest sokolskog pokreta u Drnišu*, Drniš: Gradski muzej Drniš, 2006.

G(rubač), S(lobodan). „Meštrovićev mecena”, *RAD*, br. 16, (travanj 1965): 15.

Grubač, Slobodan. „Razgovor s Nikolom Adžijom: Čovjek koji je otkrio Meštrovića”. *Šibenski list*, 11. ožujka 1964., 4.

(J). „Meštrovićev posjet rodnom kraju: Novi pokloni Drnišu”. *Šibenski list*, 26. kolovoza 1959., 4.

Kolombo, Ante-Tonči. „Tako je to bilo. Uz jedan zapis o Ivanu Meštroviću”, *Vjesnik*. god. 47, 1. rujna 1986., 5.

Kečkemet, Duško. „Nikola Adžija”, 26. U: *Hrvatski biografski leksikon*, 1. sv., (gl. ur.) Nikica Kolumbić, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1983.

Kečkemet, Duško. *Život Ivana Meštrovića (1883.–1962.–2002.)*, 1. sv., Zagreb: Školska knjiga, 2009.

Kečkemet, Duško. *Život Ivana Meštrovića (1883.–1962.–2002.)*, 2. sv., Zagreb: Školska knjiga, 2009.

N. N. „Članovi stranke i pokretači lista”. *Sloboda*, 16. kolovoza 1905., 1.

N. N. „Glasovi iz pokrajine”. *Sloboda*, 15. prosinca 1905.

ANTONIA TOMIĆ

Ožegović, Tomislav, Vranjković, Matilda. *U svemu vrijeme valja naći*, Drniš, 1999.

Perić, Ivan (ur.). *Božidar Adžija: Izabrana djela*, Split: Književni krug, 1959.

Sokol. *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. https://www.enciklopedija.hr/clanak/57005 (pristupljeno 3. siječnja 2024.).

Šerić, Divna. „Pomagao sam Meštrovića”. *Slobodna Dalmacija*, Split, 29. ožujka 1967., 4.

Šustić, Sandra. *Djelovanje Cvita Fiskovića na zaštitu i restauraciji povijesnoga slikarstva i skulpture na hrvatskoj obali*, Zagreb, 2016. [doktorski rad]

Tomić, Antonia. „Vrelo života Ivana Meštrovića od vremena nastanka do danas”, 221–240. U: *Anali Galerije Antuna Augustinčića*, br. 32–33/34–35, Zbornik radova simpozija Problem spomenika: spomenik danas, Klanjec, 2015.

T(omić), B(runo). „Meštrović posjetio Otavice i Drniš”. *Slobodna Dalmacija*, 14. kolovoza 1959., 2.

NIKOLA ADŽIJA (1876.–1972.) — POČASNI KONZERVATOR ZA KOTAR DRNIŠ I OSNIVAČ GRADSKOG MUZEJA DRNIŠ

ARHIVSKI IZVORI / ARCHIVAL SOURCES

AMZg–PuP–VMM: Atelijer Meštrović, Zagreb, Pisma u pohrani, Vlasništvo Mate Meštrovića.

GMD–ZIM–P: Gradski muzej Drniš, Zbirka Ivana Meštrovića, pisma Ivana Meštrovića upućena Nikoli Adžiji

GMD–ANA: Gradski muzej Drniš, Arhiv Nikola Adžija, dokumenti, dopisi, bilješke i pisma

DASI: Državni arhiv u Šibeniku: Matična knjiga rođenih i krštenih 1873. – 1886.; Matična knjiga vjenčanih 1867. – 1874.

MUD: Matični ured Drniš: Matična knjiga vjenčanih 1922. – 1933.; Matična knjiga rođenih i krštenih 1934. – 1939.

NIKOLA ADŽIJA (1876 – 1972) — HONORARY CONSERVATOR FOR THE DRNIŠ DISTRICT AND FOUNDER OF THE DRNIŠ CITY MUSEUM